

ที่มาของการถวายพระเพลิง

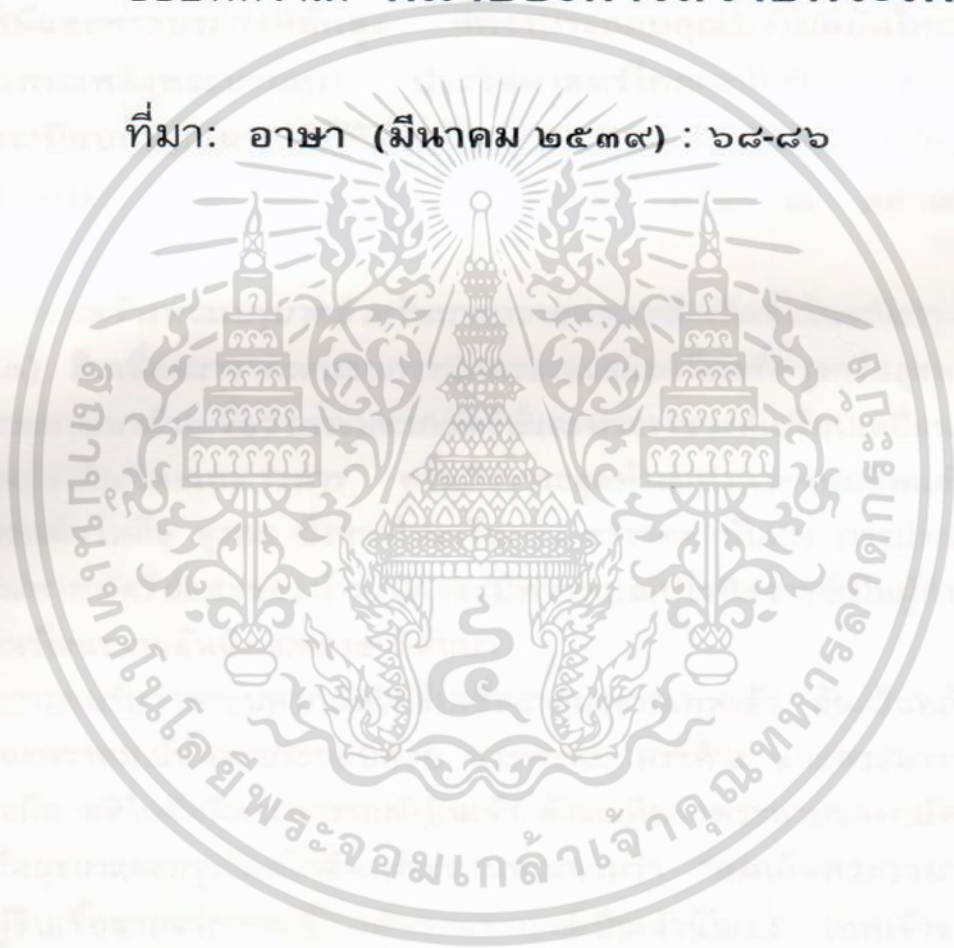
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่มาของการถวายพระเพลิง

ผู้เขียน: ประเวศ ลิมปประดิษฐ์

ชื่อบทความ: ที่มาของการถวายพระเพลิง

ที่มา: อาษา (มีนาคม ๒๕๓๙) : ๖๘-๘๖

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่มาของการถวายพระเพลิง

ประเวศ ลิมปรังษี

การถวายพระเกียรติยศในวาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพแต่พระมหากษัตริย์พระบรมราชินีและพระบรมวงศ์ชั้นสูง ที่ทรงประกอบคุณความดีอันใหญ่หลวงแก่แผ่นดินคือการถวายพระเพลิงพระบรมศพ ประวัติศาสตร์ไทยจะบันทึกว่าจัดเป็นงานพระราชพิธียิ่งใหญ่ที่มีระเบียบแบบแผนปฏิบัติอันเป็นวัฒนธรรมไทยที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณด้วยการสร้างพระเมรุมาศ ณ กลางท้องสนามหลวง หรือ ณ สถานที่อันเหมาะสมแก่พระเกียรติยศใดที่หนึ่ง

คติการสร้างพระเมรุมาศสำหรับการถวายพระเพลิงเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) สืบเนื่องมาจากระบอบการปกครองแบบทวารวดีที่กรุงศรีอยุธยารับอิทธิพลมาจากขอมตั้งแต่แรกสถาปนาด้วยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เปรียบเสมือนสมมุติเทวราช เมื่อพระราชสมภพถือเป็นทิวพวยเทพาวตาร ครั้นถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพแล้วก็ต้องเสด็จกลับสู่เทพพิภพ การเสด็จไปคือ สุรคต ซึ่งชาวไทยเรียกว่า สวรรคต นั่นเอง การประกอบพระราชพิธีทั้งปวงของพระมหากษัตริย์และของบ้านเมืองจะมีพราหมณ์ปุโรหิตจารย์เป็นผู้กำหนดแบบแผนไว้มีระเบียบถือเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติสืบมา

การยอมรับว่าพระมหากษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า อันเป็นหลักของการปกครองพระเป็นเจ้าของพราหมณ์นั้นจะประกอบด้วย พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ ซึ่งเทพเจ้าที่ชาวไทยนับถือคือ คติในลัทธิพระนารายณ์เป็นเจ้า ดังจะเห็นว่าพระนามของกษัตริย์ต้นราชวงศ์ไทยทั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์จะชานพระนามว่า “สมเด็จพระรามาธิบดี” มีความหมายว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายจากเทพเจ้าวงศ์พระนารายณ์เป็นเจ้านั่นเอง เทพเจ้าของพราหมณ์สถิตย์อยู่ ณ เขาพระสุเมรุ อันเป็นภูเขาใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางจักรวาล มีเขาบริวาร ๗ ทิว เรียกว่าเขาสัตตบริภัณฑ์ ล้อมรอบ ลดหลั่นเป็นชั้น ๆ สลับกับแผ่นดินและแผ่นน้ำสี่ทิศอันมีสีดำสนิทล้อมประดุจกำแพงแก้วเป็นอาณาเขต

พระมหากษัตริย์ซึ่งเปรียบด้วยสมมุติเทพ ไม่ว่าประทับอยู่แห่งใด ย่อมแสดงฐานะความเป็นกษัตริย์ทุกกาล จำเป็นต้องถวายอาคารเป็นที่ประทับ เช่น อาคารพระมหาปราสาท พระที่นั่งหรือประทับบนบัลลังก์ หรือแสดงสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ แม้เมื่อจะประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ก็จะต้องก่อสร้างอาคารตกแต่งสถานที่ถวายพระเพลิงให้สมพระเกียรติ ประดุจถวายวังให้เป็นเมรุด้วย ซึ่งการประกอบพระราชพิธีนั้น ชาวไทยจะยึดถือการนำเพ็ญพระราชกุศลตามหลักของพระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อใช้ในการศึกษาเท่านั้น เมื่ออยู่ในที่เห็นเป็นอันเรียบร้อย

แม้ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น ย่อมมีเหตุอันสมควรให้ดูและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้วยความเชื่อของคนไทยแต่เดิมที่ยึดถือเรื่อง ไตรภูมิ ตามคติของพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงภาพจักรวาล อันมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของภูมิทั้ง ๓ และรายล้อมด้วยสรรพสิ่งนานา นับแต่วิมานทั่วเทพทุกพระองค์ เขาสัตตบริภัณฑ์ เป็นต้น จึงได้นำคตินี้มาเป็นแนวทางในการประกอบพิธีในการถวายพระเพลิงเพื่อให้ได้ถึงภพแห่งความดีงาม อันมีแดนอยู่ที่เขาพระสุเมรุ สิ่งก่อสร้างในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงจึงสร้างเป็นปราสาทพระราชวัง เขาพระสุเมรุเรียกว่า “พระเมรุ” เลียนชื่อเขาพระสุเมรุนั่นเองเป็นการถวายวังให้เป็นเมรุ แม้ส่วนประกอบในพระราชพิธี (ถวายพระเพลิง) ก็จำลองให้ละม้ายกับดินแดนเขาพระสุเมรุด้วย ดังเช่น โบราณจะมีรูปสัตว์ป่า หิมพานต์ มีลักษณะหลากหลายนานาพรรณ ที่มีในป่ารอบเขาพระสุเมรุ จำลองมาใช้สอย เช่น บนหลังรูปสัตว์หิมพานต์ตั้งสังเค็ดผ้าไตรถวายสงฆ์ เดินเข้ากระบวนแห่อัญเชิญพระบรมศพสู่พระเมรุมาศ เป็นต้น

การสร้างพระเมรุเพื่อถวายพระเพลิง จะมีการปรับพื้นที่พูนดินให้สูงจำลองภูเขาก่อน และก่อสร้างอาคารอย่างงดงามประดุจพระราชวังขึ้นบนภูเขา ทั้งนี้ได้หมายความว่าอาคารที่ถวายพระเพลิงอย่างเดียว แต่ยังมีปริมณฑลรายล้อมโดยรอบ ประดุจโบสถ์วิหาร ซึ่งมีระเบียงล้อมรอบ อันมีขอบเขตเพื่อการประกอบพิธี เมื่อมีความบรรจบวิจิตรอลังการตามกระบวนของช่างที่มีศิลปกรรมอันรุ่งเรือง ประดับตกแต่งอย่างงดงามจึงขยายความออกเป็นพระเมรุทองหรือพระเมรุมาศ หมายถึงพระเมรุมาศที่สร้างด้วยทองหรือเป็นสีประดุจทองคำ ช่างจะมีความคิดสร้างสรรค์ให้งานสถาปัตยกรรมนั้นสมบูรณ์ตามความบันเทิงใจ ซึ่งจะมีแนว มีหลัก และปรัชญาในการสร้างอย่างมีกฎเกณฑ์ โดยสันนิษฐานแนวความคิดอันเป็นพื้นฐานการสร้างพระเมรุในสมัยกรุงศรีอยุธยา น่าจะนำคติการสร้างจากปราสาทขอมมาเป็นแบบแผน และวิวัฒนาการรูปแบบของศิลปะให้มีความเป็นไทยในสมัยต่อ ๆ มา พิจารณาตามแผนผังพระเมรุ จะกำหนดพื้นที่สี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นส่วนใหญ่มีอาคารที่จำเป็นต่อการประกอบพิธีกรรม นอกจากพระเมรุ จะประกอบด้วย พระที่นั่งทรงธรรม สำสร้างทับเกษตร มีรั้วล้อมด้วยราชวัตร ฉัตร ธง รายล้อมมีรูปสัตว์ป่าหิมพานต์ เสพุ่มดอกไม้ไฟ ฯลฯ

ฉะนั้นการบำเพ็ญพระราชกุศลและถวายพระเพลิงพระบรมศพพระมหากษัตริย์พระบรมราชินีและพระบรมราชวงศ์ชั้นสูงที่มีคุณความดีต่อบ้านเมืองจึงเป็นโบราณราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์พระองค์ต่อมาทรงถือปฏิบัติถวายพระเกียรติยศ การบำเพ็ญพระราชกุศล คือ อัญเชิญพระโกศพระบรมศพ ประดิษฐานเหนือพระเบญจาทองในพระมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ตกแต่งที่ประดิษฐานพระโกศตามพระเกียรติยศ บำเพ็ญพระราชกุศลทางพระพุทธศาสนา และเมื่อถึงกาลอันสมควร หมายถึงเมื่อสร้างพระเมรุหรือพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิง ท้องสนามหลวงเสร็จ ก็อัญเชิญพระบรมศพออกไปถวายพระเพลิง ซึ่งมักเรียกเป็นสามัญว่า “งานออกพระเมรุ”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การสร้างพระเมรุหรือพระเมรุมาศ

วัฒนธรรมการสร้างพระเมรุ หรือพระเมรุมาศจึงปรากฏชัดเจนตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามคติการปกครองแบบทเวนนิยม ส่วนการถวายพระเพลิงในสมัยสุโขทัยจะไม่ปรากฏการสร้างอย่างเมรุสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะคติการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก การถวายพระเพลิงจึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแบบอย่างพระพุทธรูปเจ้าในอินเดีย คือการสร้างแท่นฐานแว่นฟ้ากลางแปลง ไม่มีอาคารคลุม ตั้งจิตกาธานกองฟืน ตั้งหีบเสริจสุมเพลิงกลางแปลงบนแท่นแว่นฟ้านั้น

พระราชพงศาวดารได้พรรณนาการปลูกสร้างพระเมรุมาศของสมัยอยุธยาไว้ว่า มีความยิ่งใหญ่โอฬารมากบนพื้นที่ที่มีปริมาตรกว้างใหญ่ไพศาลและขนาดสูง เช่น พระเมรุมาศของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๒๓๒) กล่าวว่า

“พระเมรุมาศ...โดยขนาดใหญ่ ยี่ ๗ วา ๒ ศอก โดยสูง ๒ เส้น ๑๑ วา ศอกเดิม มียอด ๕ ยอด ภายในปราสาทตั้งพระเมรุทอง ประกอบด้วยเครื่องสรรพโสภณวิจิตรต่าง ๆ รอบนอกสร้างสรรพศิลป์เมรุทิศเมรุราย แลสามสร้าง... อันที่เป็นพระเมรุประธานที่มีขนาดสูงใหญ่กว่าพระเมรุมาศของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๔๙) ถึงกว่า ๕ วาเศษ

อย่างไรก็ตาม รูปแบบพระเมรุมาศของสมัยรัตนโกสินทร์ได้สืบทอดมาจากสมัยอยุธยาทั้งสิ้น การสร้างจะมีขนาดและแบบงดงามวิจิตรแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย และตามความบันดาลใจของช่างที่ออกแบบ ซึ่งน่าจะมีความรอบรู้ยึดถือคติโบราณที่ได้สืบทอดกันต่อมาช้านาน ในการกำหนดสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่จะประกอบขึ้นเป็นพระเมรุมาศและปริมาตรพิธีสำหรับงานถวายพระเพลิง

อนึ่ง การถวายพระเพลิงพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณถือเป็นเรื่องการเมือง การเตรียมการสร้างพระเมรุมาศเป็นเครื่องหมายแสดงความมั่นคงแข็งแกร่งของบ้านเมืองและพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่จะสำแดงให้มวลเจ้าประเทศราช ตลอดจนประเทศเพื่อนบ้านที่มุ่งจะเป็นศัตรูได้ตระหนักว่า สถานภาพของกษัตริย์พระองค์ใหม่ มีอำนาจที่เข้มแข็ง ย่อมที่จะปกครองบ้านเมืองให้เป็นที่เกรงขามได้ ครั้นวิวัฒนาการความเจริญสมัยใหม่จากยุโรปแพร่เข้ามาการรักษาความมั่นคงของบ้านเมืองแปรเปลี่ยนรูปไปจากโบราณ การก่อสร้างพระเมรุมาศที่เคยทำให้ใหญ่โตโอฬารอย่างเช่น เมรุปราสาท จึงเป็นสิ่งสิ้นเปลืองเกิดความจำเป็น ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชกระแสรับสั่งห้ามความว่าดังนี้

“แต่ก่อนมาถ้าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลง ก็ต้องปลูกเมรุใหญ่ซึ่งคนไม่เคยเห็นแล้วจะนึกเดาไม่ถูกว่าใหญ่โตเพียงไร เปลืองทั้งแรงคน เปลืองทั้งพระราชทรัพย์ ถ้าจะทำในเวลานี้ก็ดูไม่สมควรกับการที่เปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ไม่เป็นเกียรติยศยดยาวไปได้เท่าใด ไม่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง กับเป็นความเดือดร้อน ถ้าเป็นการศพท่านผู้มีพระคุณ หรือผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่อันควร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จะได้เกียรติยศ ฉันก็ไม่อาจจะลดทอน ด้วยเกรงว่า เพราะผู้ั้นประพฤติไม่ตัวอย่างหนึ่งอย่างใด จึงไม่ทำการศพให้สมเกียรติยศ ซึ่งสมควรจะได้ แต่เมื่อตัวฉันเองแล้วเห็นว่าไม่มีข้อขัดข้องอันใด เป็นถ้อยคำที่จะพูดได้ถนัด จึงขอให้ยกเลิกงานพระเมรุใหญ่นั้นเสีย ปลูกแต่ที่เผาอันพอสมควร ณ ท้องสนามหลวง แล้วแต่จะเห็นสมควรกันต่อไป”

สัมภาษณ์ ประเวศ ลิมปรังษี

อาจารย์ประเวศ ลิมปรังษี สถาปนิกกรมศิลปากร ผู้ทำงานสถาปัตยกรรมไทย สืบสายการเรียนจากพระพรหมพิจิตร ซึ่งเป็นศิษย์เอกในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ อาจารย์ประเวศได้มีโอกาสทำงานสำคัญอีกครั้งในชีวิต คือ การออกแบบพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ การออกแบบก่อสร้างพระเมรุมาศเป็นงานที่แสดงถึงวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ยาวนานสืบเนื่องมานับร้อยปีวารสารอาษา ขอนำบทสัมภาษณ์อาจารย์ประเวศมาบันทึก ณ ที่นี้ เพื่อแสดงทัศนะ และแนวคิดในการออกแบบให้กว้างขวางขึ้น

รูปแบบพระเมรุในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แตกต่างจากสมัยอยุธยาอย่างไร

“การสร้างพระเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์ สืบทอดประเพณีและรูปแบบมาจากสมัยอยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานภาพถ่ายให้เห็น มีแต่การพรรณนา เช่น เมรุในสมัยอยุธยาที่เขาพรรณนาว่าสูงเท่านี้เท่านี้คือความสูง ๒ ตอน จารึกจากดินถึงยอด ครั้งหนึ่งเป็นเขาพระสุเมรุ แล้วสร้างปราสาทบนเขา การเผาพระบรมศพก็ทำในปราสาท ถึงได้เรียกว่า สร้างเมรุเราได้ยืนแต่เสียงพรรณนาความสูงใหญ่ แต่ไม่เคยเห็นว่าแท้จริงแล้วเป็นอย่างไร การพรรณนานั้น บางทีให้สนุก ให้งาม แต่ความจริงไม่มี เรื่องที่ค้นคว้าก็ได้เค้าจากวรรณคดีบ้าง เล่าที่เกิดของวงศ์พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นเทพไปหาบ้านท่าน อยู่ที่ไหนก็ไล่ลูกข่มไป สืบไปจนถึงที่สุด และรู้ว่าบ้านท่านอยู่บนเขาพระสุเมรุ

“ภาพถ่ายมีครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๑ เราจึงได้เห็นพระเมรุบรรพตสมโภชพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี เป็นเมรุแรกในรัตนโกสินทร์ที่ถือแบบอย่างมาแต่สมัยอยุธยา คือสร้างปราสาทบนเขาพระสุเมรุ และพระเมรุมาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเมรุมาศองค์สุดท้ายที่สร้างอย่างยิ่งใหญ่ มีกระบวนแห่รูปสัตว์หิมพานต์ ๔๐ คู่ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชโองการว่าการทำพระเมรุต่อไปในภายหน้าสำหรับพระองค์ท่าน อย่าทำให้ใหญ่นัก ให้ทาบดิน ไม่ต้องสร้างพระเมรุอย่างแต่ก่อน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้า

เพราะบ้านเมืองเปลี่ยนไปแล้ว เมรุไม่ใช้ความมั่นคงของประเทศอีกแล้ว
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ออกแบบสร้างทำด้วยความจงรักภักดี เป็นพระเมรุมาศที่ลงมาตั้งบนพื้นดินตามพระราชประสงค์แต่ความงาม ความละเอียดอ่อน ความยิ่งใหญ่ของพระเมรุก็ยังปรากฏให้เห็น อาจจะมีมากกว่าพระเมรุมาศที่ผ่านมาก็ได้ ยังสงสัยว่าผู้ออกแบบเป็นสำนักของพระยาราชสงคราม หรือพระยาจินดารังสรรค์ เพราะขณะนั้นพระยาราชสงครามสิ้นไปแล้ว สำนักพระยาจินดารังสรรค์ฉายแสงความยิ่งใหญ่ขึ้นมา หรืออาจจะร่วมกันทำ

“ช่างหลวงมีสำนักพระยาสงคราม (สมัยรัชกาลที่ ๑-๓) และสำนักพระยาจินดารังสรรค์ สมเด็จพระยานวิเศษรัตนวัตติวงศ์ ท่านเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แต่พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดปรานดังที่รัชกาลที่ ๕ เคยรับสั่งว่า ‘เธอเป็นผู้ที่นั่งอยู่ในหัวใจของฉันเสียแล้ว’

สมเด็จพระยาฯ ได้ออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุไว้หลายองค์ ท่านเป็นผู้คิดแบบ แต่พระพรหมพิจิตรเป็นคนคัดลอกแบบ ลงเส้น ขยายแบบก่อสร้าง เรียกได้ว่า พระพรหมพิจิตรเป็นศิษย์ที่นำวิชาครูออกมาสู่สังคมได้อย่างใจอาจารย์ เป็นการสืบสายปรัชญาจากครู”

การคลี่คลายรูปแบบพระเมรุในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

“เพื่อความรวดเร็วในการทำงานที่มีเวลาจำกัดและเป็นการประหยัด การออกแบบพระเมรุยอมทำให้ง่ายลงด้วยการลดรูป แต่ยังคงไว้ซึ่งพระเกียรติยศ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระยาฯ ทรงออกแบบในเชิงความคิดใหม่ เนื่องจากเทคนิคการก่อสร้างทางตะวันตกแพร่เข้ามา และจะเห็นว่าศิลปะของเขาคือความเรียบ ในสมัยก่อนเราทำอย่างสลักหิน ต่อมาจะมีแต่ลวดลายที่บัวหัวเสา ลายที่เสาไม่มี ดูเกลี้ยงเกลา เหมือนท่านออกแบบสะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ ท่านก็ทำให้ทันสมัยแบบฝรั่ง

“ส่วนการออกแบบพระเมรุ ทรงทราบว่าต่อไปภายภาคหน้า ช่างฝีมือจะหายาก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เราอาศัยช่างจีนทั้งนั้น การก่อสร้างแบบไทยไม่มีแล้ว ฉะนั้นถ้าเราเขียนแบบที่ยากขึ้น ก็จะไม่สำเร็จและการใช้สอยก็เพียงชั่วคราว ไม่ต้องการความยิ่งใหญ่เหมือนแต่ก่อน เพราะยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประชาชนก็ไม่นิยมให้ทำอะไรเกินเหตุ ยกไว้แต่พระเจ้าแผ่นดิน

“สมเด็จพระยาฯ ท่านเป็นนักปราชญ์ทรงทราบว่าจะทำอย่างไรให้ประชาชนพอใจ ทำให้บ้านเมืองสงบ การออกแบบพระเมรุจึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สังคมยุคนั้น ๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การออกแบบพระเมรุมาศปัจจุบันเป็นอย่างไร

ปัจจุบันเราลดรูปเพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองมาก ให้เหมาะแก่ฐานะในยุครัตนโกสินทร์ ยุคนี้ช่างแทบจะไม่มีแล้ว ช่างทำพระเมรุมาศองค์ปัจจุบัน คือช่างที่อาจารย์ฝึกไว้คราวทำพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ซึ่งขณะนั้นขาดช่วงมาร่วม ๓๐ ปี ครั้งสุดท้ายคือพระเมรุมาศสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าใน พ.ศ. ๒๔๙๙

“ผู้รู้ผู้เข้าใจเท่านั้นถึงจะสามารถพรรณนาความงามของสถาปัตยกรรมไทยให้ประสานกลมกลืนกันได้ทั้งรูปร่าง ทรวดทรง ลวดลาย มีจังหวะที่ประสานกลมกลืนกันอย่างถูกต้อง สถาปัตยกรรมก็เหมือนดนตรี ถ้าฟังแล้วมีความสุข ไม่สะดุด รื่นหู แสดงว่าเป็นความงามที่ให้อรรถรส คนส่วนจะมีขนาดใหญ่ น้อยขึ้นอยู่กับพระราชประสงค์ การออกแบบสร้างพระเมรุขึ้นอยู่กับปัจจัย ๓ อย่างคือ ทำให้อยู่ในงบประมาณที่กำหนดมา ให้เสร็จทันเหตุการณ์ และให้เข้ากับกาลเทศะ เหมาะสมกับสังคม”

แนวทางการออกแบบพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ

“ก่อนที่จะมีการคัดเลือกผู้ออกแบบพระเมรุมาศ สมเด็จพระเทพรัตนฯ ทรงชี้ทางให้รับสั่งว่าลองร่างพระเมรุดูซิ ถ้าเขาไม่เอาของเรา ก็ปิดข้างฝาไว้ดูเล่น พระดำรัสของท่านเป็นที่จับใจ อบอุนที่สุด รู้สึกเหมือนท่านช่วยรับผิดชอบในสิ่งที่ท่านตรัส มีความอบอุนในคำสั่ง เราก็กทำตามความตั้งใจ และทรงเมตตาอุปถัมภ์ ท่านได้อะไรมาก็มาบอก มีผู้วิจารณ์อย่างไรก็ทรงอธิบายเหตุผลที่ทำว่าเป็นเพราะอะไร อย่างการทำหลังคาพระที่นั่งทรงธรรมเป็นริ้ว ท่านก็ไม่ได้ขอให้แก้ไข คือท่านสู้แทน แต่พอมีผู้วิจารณ์อีกพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ ท่านคือความประนีประนอมรักสันติ พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสไพเราะอีก รับสั่งว่าเมรุนั้นสวยแล้ว ทาสีหลังคา ลบริ้วออกเสีย เอาใจเขาหน่อย คือเอาใจคนวิจารณ์

“พระเมรุมาศเป็นปราสาทยอดมณฑปปลียอดพรหมพักตร์ เหตุที่ใช้พรหมพักตร์ เพราะเราเชื่อว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทพจากสรวงสวรรค์ เมื่อเทพเทวดารู้ว่าเทพองค์หนึ่งองค์ใดสวรรคตลง บรรดาเทพต่าง ๆ ก็เสด็จมาในงานพระบรมศพ พระพรหมเป็นเทพสูงสุด แสดงถึงความดีงาม ความบริสุทธิ์ ก็เลยทำปราสาทยอดพรหมพักตร์ หมายถึงท่านมาช่วยปกป้องรักษาอาคารเสด็จมาเป็นมงคลในงานพระราชพิธี

“ได้จัดรถผูกด้วยริบบิ้นสีเงิน เพื่อให้สะท้อนแสงสวยงาม สมเด็จพระเทพรัตนฯ รับสั่งถามว่าอะไรอาจารย์ทูลท่านว่า พระเมรุมาศองค์นี้แสดงออกเป็นผู้หญิง เหมือนหมวกของผู้หญิง จะมีริบบิ้นผูกได้กางแสดงออกให้เห็นเป็นปรัชญาอย่างหนึ่ง แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้คิดเอง สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงคิดมาแล้ว แต่ไม่ได้สร้าง คนจึงไม่ได้เห็น ถ้าท่านทำมาแล้ว ก็คงไม่ถูกวิจารณ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวณไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“การให้สีคำนึงถึงบุคลิกที่เป็นพระเมรุของสตรีภายในทาสีชมพูอันเป็นสีวันพระราชสมภพ ประดับลายดอกไม้ให้หอมรื่นรวย เหมือนเราเอาดอกไม้มาถวายสักการะ ส่วนลวดลายเป็นการประสานทั้งแบบไทยและต่างประเทศ เหมือนประสานเสียงเพลงนานาชาติฟังก็เข้าใจได้ เพราะตอนนี้มีชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยมาก แสดงให้เห็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ในอดีต”

การสืบทอดวิชาการสร้างพระเมรุมาศ

“การสร้างเมรุในสมัยก่อน แสดงถึงอำนาจบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน แสดงภูมิปัญญาของนักปราชญ์ในชาติซึ่งมีอยู่มากมาย การสร้างพระเมรุเหมือนตำราเล่มใหญ่ แต่ไม่มีการบันทึกไว้ รู้เฉพาะคนทำเมรุ คนที่ต้องการหาความรู้ ต้องค้นกันอย่างมหาศาล แล้วชีวิตเขาจะทำอะไรก็กิน การสร้างวิชาสืบสำนักต้องใช้เวลาอันเป็นร้อยปี ต้องการผู้ส่งเสริมอุปถัมภ์

“อาจารย์สมภพ ภิรมณ์ ได้นำเรื่องพระเมรุมาศ พระเมรุ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มารวบรวมไว้ถือเป็นเอกสารที่มีความสำคัญ เป็นหนังสือที่ดี เขาค้นคว้ามารวมให้เราทั้งเล่ม เหมือนเป็นยาหม้อใหญ่มีเครื่องยาครบหมด ต้องหยิบมาใช้ให้ถูก ถอดเอาความออกมาว่าเป็นอย่างไร ผู้ที่รู้แน่ชัดจึงจะถอดได้ การถอดแบบจากบทพรรณนาให้เป็นภาพก็ทำได้ ถ้าให้ช่างเป็นผู้เขียนแบบ แต่จะเอาทุนที่ไหนมาทำอาจารย์เขียนแบบ ๒ ปีกว่าจะเสร็จหลังหนึ่ง คนไม่รู้คิดว่าจะหยิบอะไรก็หยิบได้ บางคนมาถามอาจารย์ว่า ทำไมไม่สอนศิษย์ สอนแล้วจะให้เขาไปทำอะไรเอาเขาไปไว้ที่ไหน มีอะไรเป็นที่น่าชูใจ เดียวนี้มักมวยยังดีกว่า มีทั้งเงินและเวทีประลองยุทธ์ แล้วเราจะหาเวทีที่ไหน รัฐบาลก็ไม่เอาไปใช้ องค์กรใดก็ไม่ใช้ไม่รู้จะไปห้ององค์กรใดที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เราชอบก็ทำของเราไปคนเดียว”

สถาปนิกผู้ออกแบบพระเมรุมาศ พระเมรุ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระองค์เจ้าจิตรเจริญ พระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ ๔)

ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม กระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงวัง ได้ทรงออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุไว้ปรากฏคือ

คัดตอนจากหนังสือ พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

โดย ศ.พล.ร.ต.สมภพ ภิรมย์ อเมรินทร์การพิมพ์ ๒๕๓๘

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๑. พระเมรุมาศ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง พ.ศ. ๒๔๖๓
๒. พระเมรุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ. ๒๔๖๔
๓. พระเมรุ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พ.ศ. ๒๔๖๑
๔. พระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๔๖๖
๕. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๘
๖. พระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาสุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี พ.ศ. ๒๔๗๑
๗. พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์-
วรเดช พ.ศ. ๒๔๗๒

๘. พระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ พ.ศ. ๒๔๗๒

รวม ๘ พระเมรุมาศ และพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรราช ทรงออกแบบ และผู้คัดลอกลงเส้นหมึก คือ หลวงสมิทธิเลขา (ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร) แต่เป็นที่น่าเศร้าเสียใจ ที่แบบต่าง ๆ เหล่านี้ไม่อาจจะหาได้ ได้สอบถามเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องแจ้งว่ามีผู้ขอรับไป ไม่ทราบว่าผู้ใด ได้ทูลถามหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ทายาทของสมเด็จพระบรมครูได้ทราบว่ายานยาใจ ดำริจะจัดทำผลงานพระเมรุมาศผีพระหัตถ์ของสมเด็จพระบรมครู แต่ดูเหมือนโรงพิมพ์ที่รับมอบหมายให้ทำแบบต้นฉบับหาย อนาคตจริง ๆ ที่สมบัติของชาติในเรื่องแบบฉบับของศิลป์ซึ่งมีน้อยอยู่แล้วถูกปล่อยปละละเลยจนสูญสิ้น โทษใครซ้ำพเจ้าโทษตัวเอง เพราะมาเริ่มเขียนหนังสือช้าเกินไป รู้ฉะนั้นทำเสียก่อนก็ดี เข้าทำนอง สิ่งใดที่เกิดแล้วย่อมเกิดแล้ว จะไม่ให้เกิดย่อมไม่ได้

พลเรือตรี พระยาราชสงคราม (กร หงสกุล)

สกุล หงสกุล เป็นสกุลช่างศิลป์มาหลายแผ่นดิน และพระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) ได้เป็นสถาปนิกออกแบบ มณฑปยอดพระที่นั่งจักรี พลเรือตรี พระยาราชสงคราม ได้ซ่อมใหญ่เรือพระราชพิธี เช่น เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ จำลองรูปพระประธานวัดเบญจมบพิตร (จำลองจากหลวงพ่อกุฑชินราชวิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก) ควบคุมการก่อสร้างโบสถ์วัดเบญจมบพิตร และอำนวยการบูรณะปราสาทวัดอรุณราชวราราม (จากนิราศเมืองเหนือ โดย พล.ร.ต. จวบ หงสกุล) สร้างอยู่เรืออยู่ที่ ๑ ของกรมอุทยานเรือ เดิมพระยาราชสงคราม เป็นพระตำรวจหลวง และสุดท้ายเป็น พลเรือตรี

พลเรือตรี พระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) ออกแบบพระเมรุมาศ พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

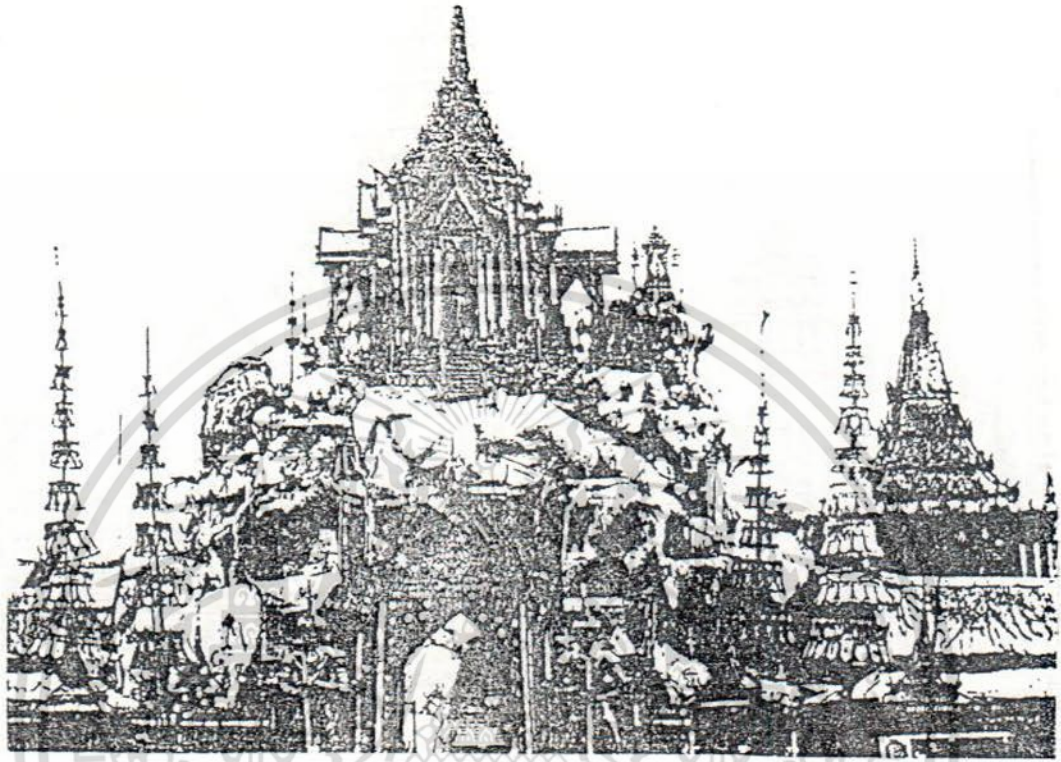
พระพรหมพิจิตร (อู่ ลากานนท์)

ได้ออกแบบพระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล แบบพระเมรุมาศ รัชกาลที่ ๘ ได้รับอิทธิพลจาก พระเมรุมาศรัชกาลที่ ๖ (สมเด็จพระบรมครูฯ ทรงออกแบบ)

พระเมรุมาศ หรือพระเมรุอื่น ๆ ไม่ทราบท่านครูผู้ใดออกแบบสิ่งใดไว้บ้าง ไม่สามารถจะนำมาแสดงได้ สถาปนิกฝีมือครูในสมัยนั้น คาดว่าคงจะมีอีก เช่น พระยาจินดารังสรรค์ พระเทวากินิมิต (ฉาย เทียมศิลปชัย) และท่านครูอื่น ๆ จะออกแบบพระเมรุที่ไหนบ้างก็ไม่ทราบได้ ท่านผู้ใดทราบขอได้ช่วยบันทึกไว้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับข้าพเจ้ารู้สึกประทับใจในลักษณะสถาปัตยกรรม พระเมรุมาศพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นอย่างสุดพรรณนา และเมื่อมีโอกาสขณะที่เป็นอธิบดีกรมศิลปากรจึงได้ให้กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร สร้างจำลองขึ้นไว้ เพื่อเป็นแบบฉบับในการศึกษาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และโบราณคดีสืบต่อไป หุ่นจำลอง พระเมรุมาศ รัชกาลที่ ๖ อยู่ที่โรงพระราชยาน ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

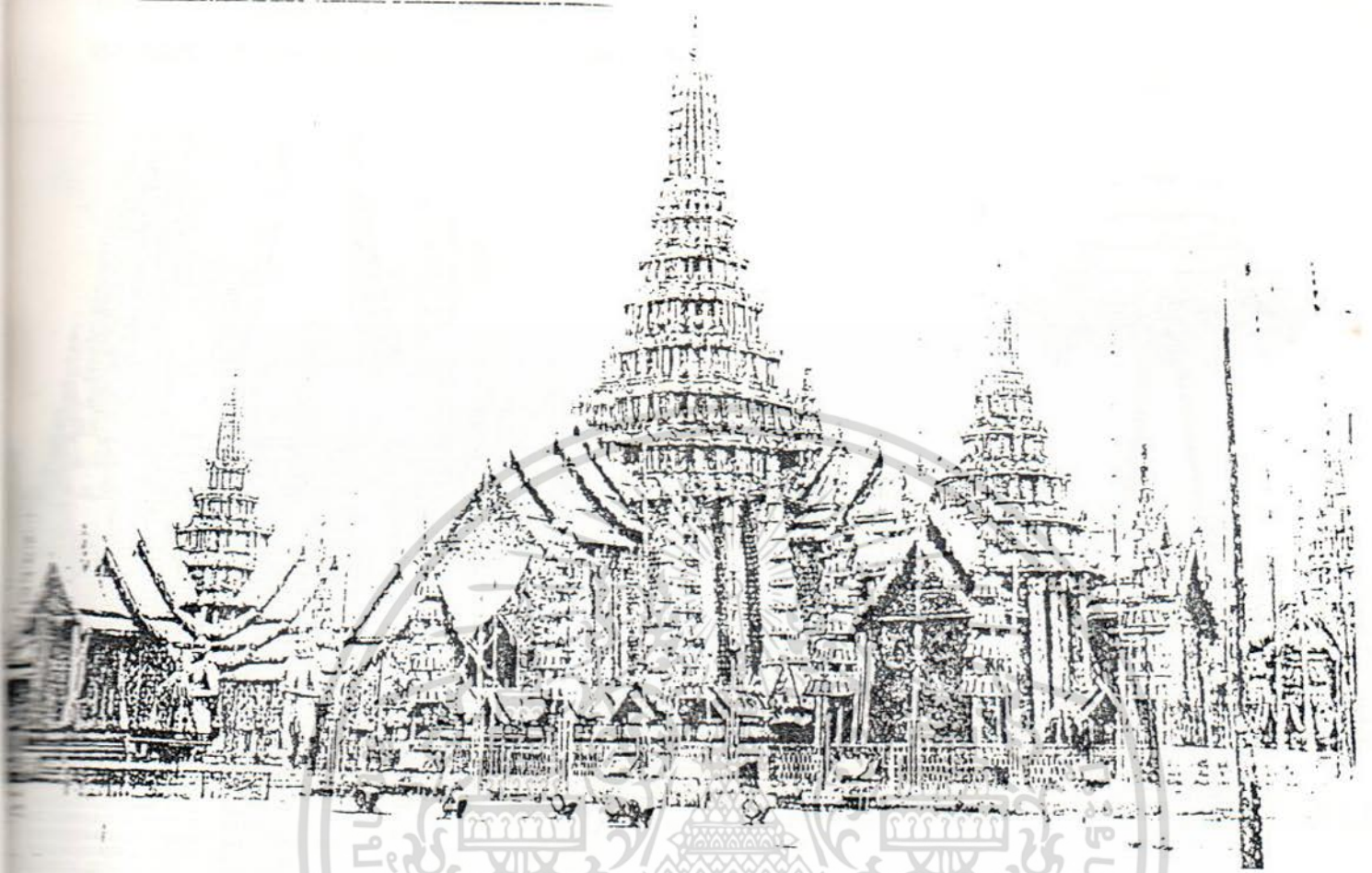

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุบรรพตสมโภชพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี
(พ.ศ. 2406) เมืองงานแล้ว สมโภชพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณ-
ภควดี (กรมหลวงวิสุทธิกระษัตริย์) แต่ถวายเป็นเพลิงในพระเมรุน้อยที่เชิงภูเขา
เป็นเมรุในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่ถือแบบจากอยุธยา

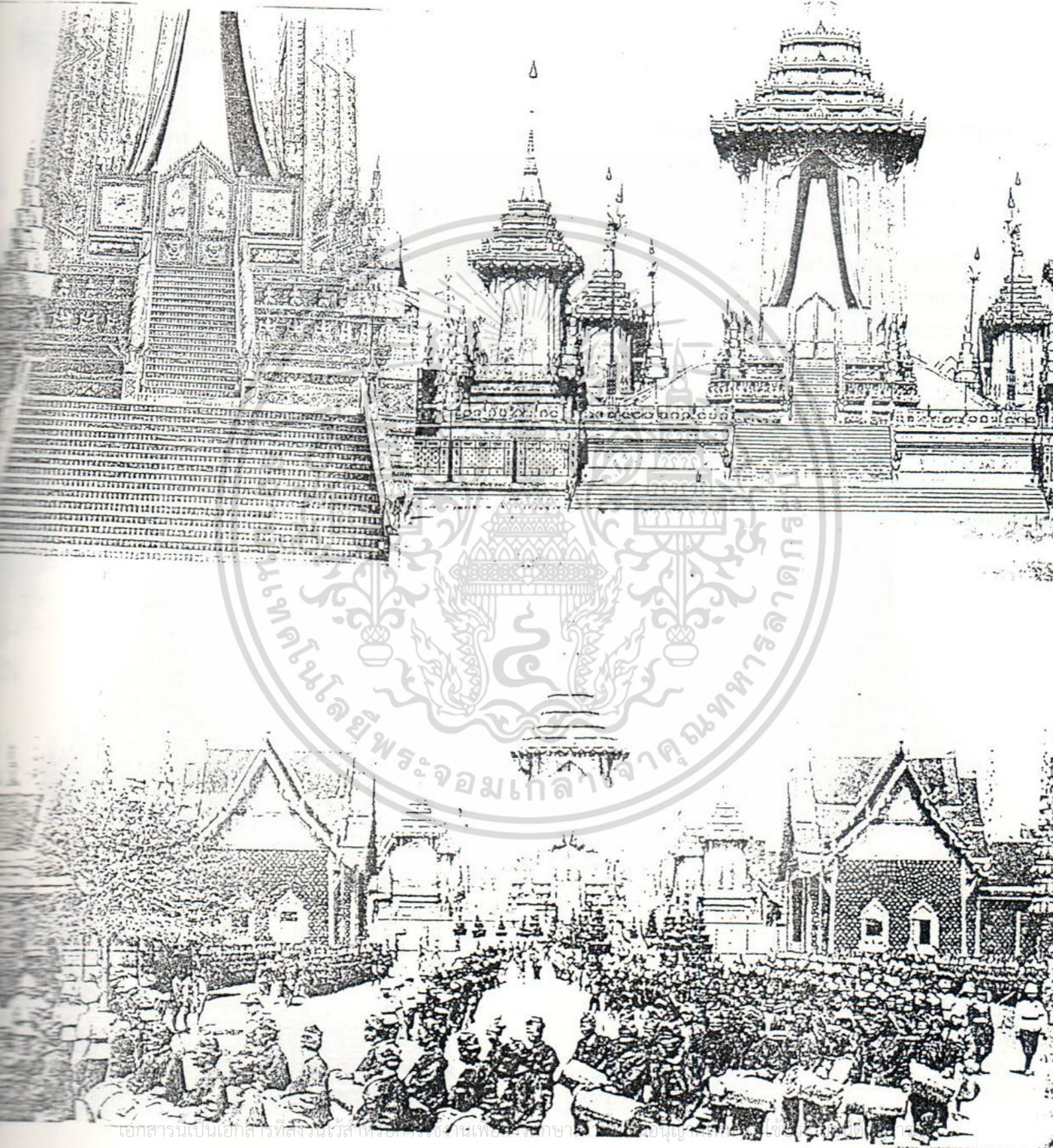
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2412) มีกระบวนแห่รูปสัตว์หิมพานต์
ตั้งบุษบกไตรสังเค็ดแห่งเป็นคู่ ๆ รวม 40 คู่
สถาปนิก พระยาอภัยรณฤทธิ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2454) เป็นต้นแบบพระเมรุมาศแบบใหม่ครั้งแรก
ในกรุงรัตนโกสินทร์
สถาปนิก พระยาราชสงคราม พระยาจินดารังสรรค์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้สำหรับงานเพื่อการศึกษา

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2468)

สถาปนิก สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

รูปด้าน พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จากต้นแบบของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เขียนโดยพระพรหมพิจิตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรมินทร-
มหาอานันทมหิดล (พ.ศ. 2493)
สถาปนิก พระพรหมพิจิตร

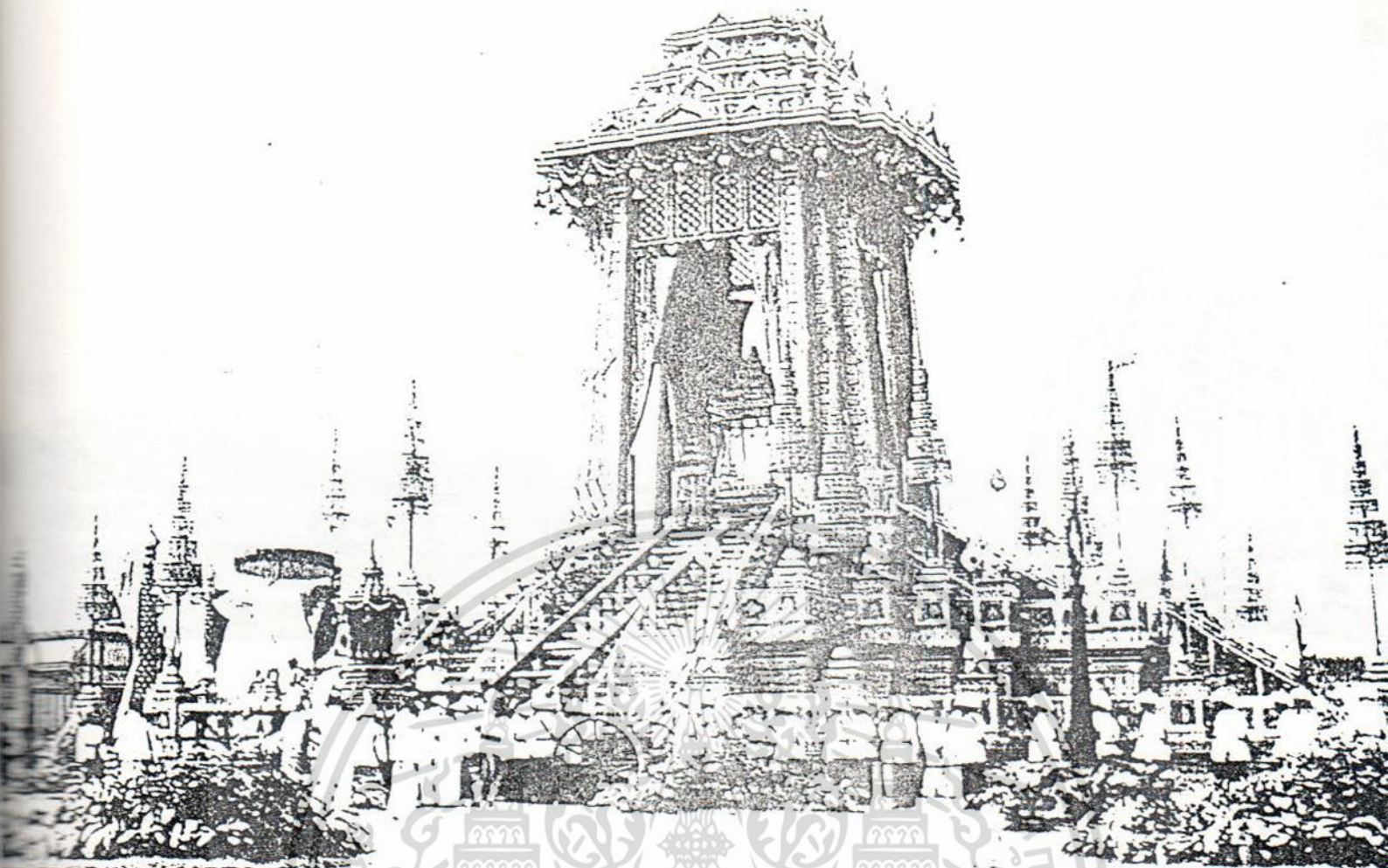
รูปด้านพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระ-
ปรมินทรมหาอานันทมหิดล

พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรมินทร-
มหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘
พ.ศ. ๒๔๙๓
สถาปนิก พระพรหมพิจิตร

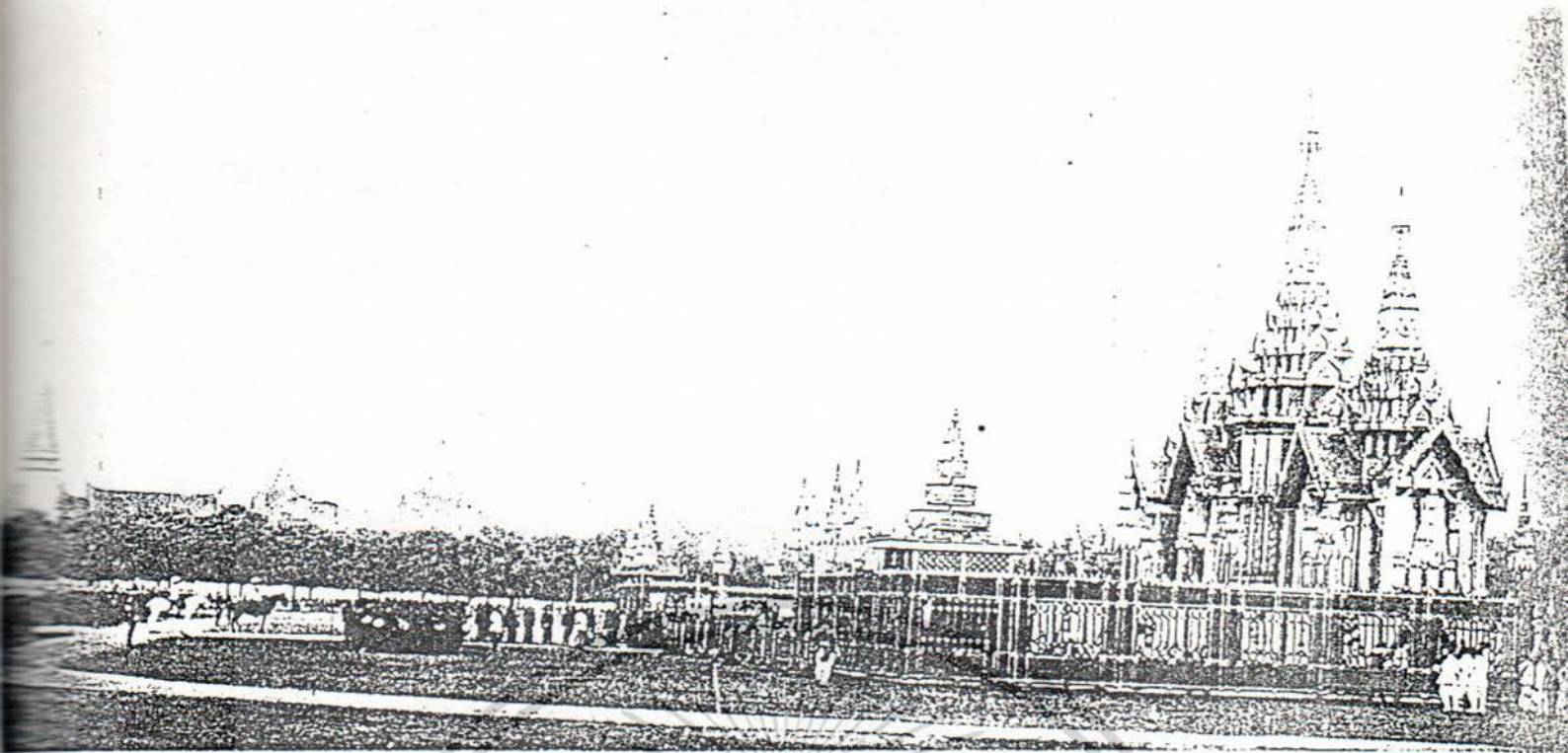

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุมาศและพระเมรุ
พระบรมราชินีและพระอัครราชเทวี

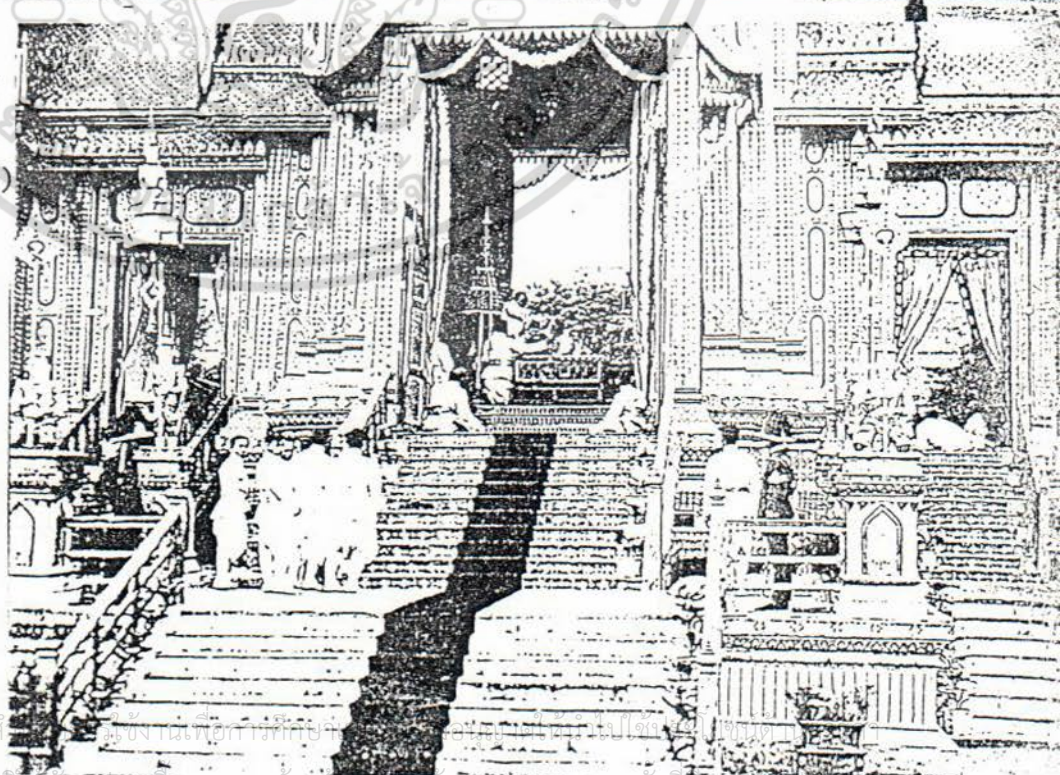

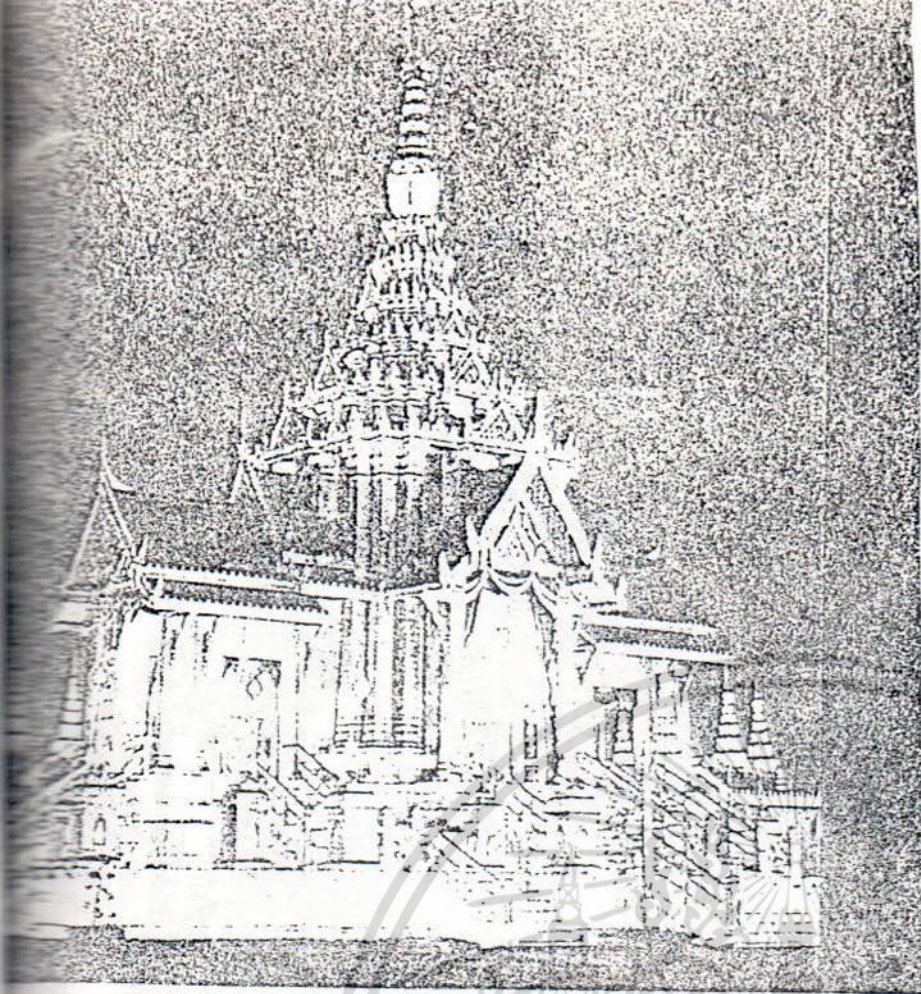
พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชริน-
 ทรบรมราชินีนาถ พระบรมราช
 ชนนี พระพันปีหลวง (พ.ศ. 2463)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัด-
 ดิวงศ์

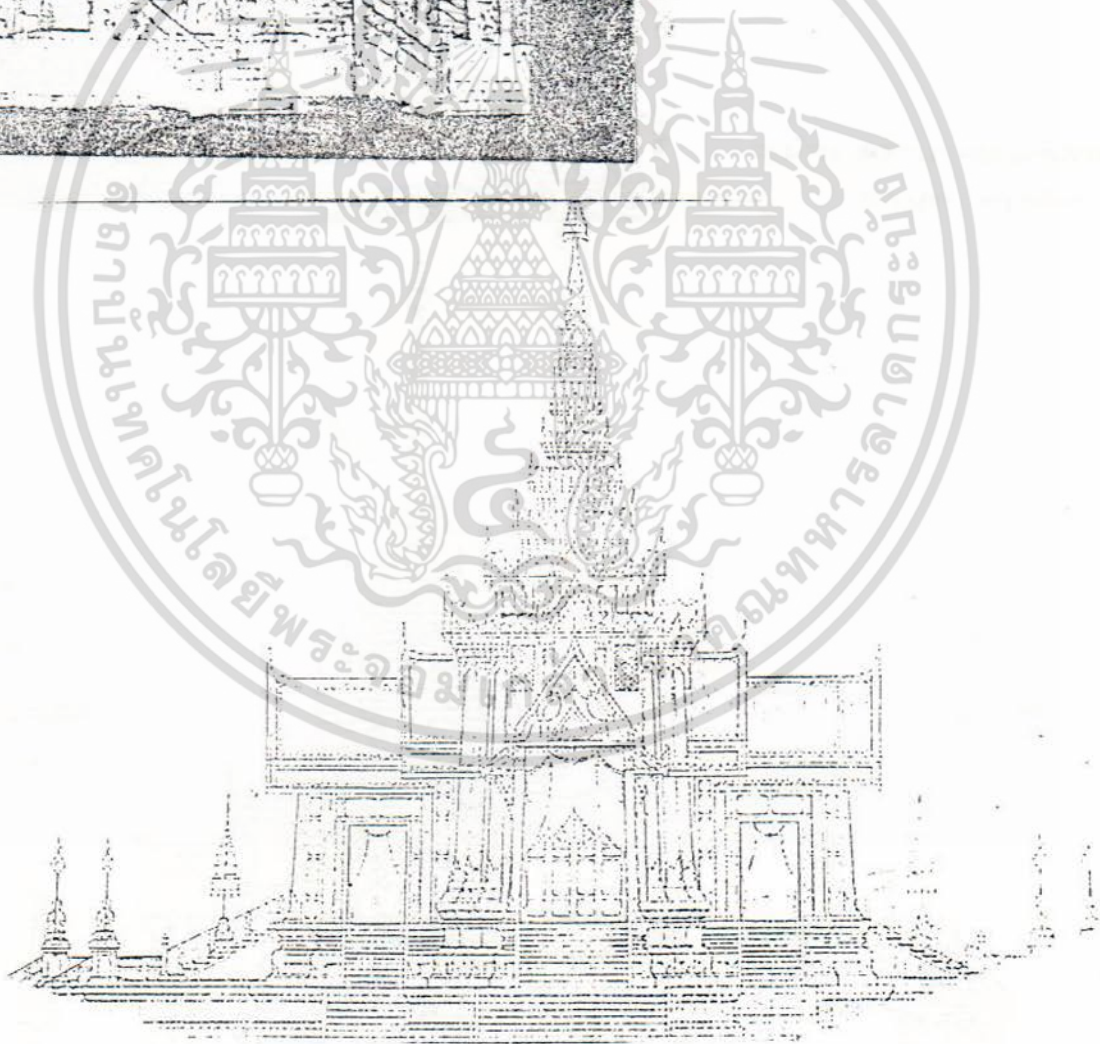
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงเก็บพระบรมอัฐิ
 ของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา
 บรมราชินีนาถฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้เฉพาะในเชิงวิชาการเท่านั้น ไม่ควรเผยแพร่ไปโดยไม่ได้รับอนุญาต
 ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2528)
สถาปนิก ประเวศ ลิมปริงงษ์
ผู้อำนวยการกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร

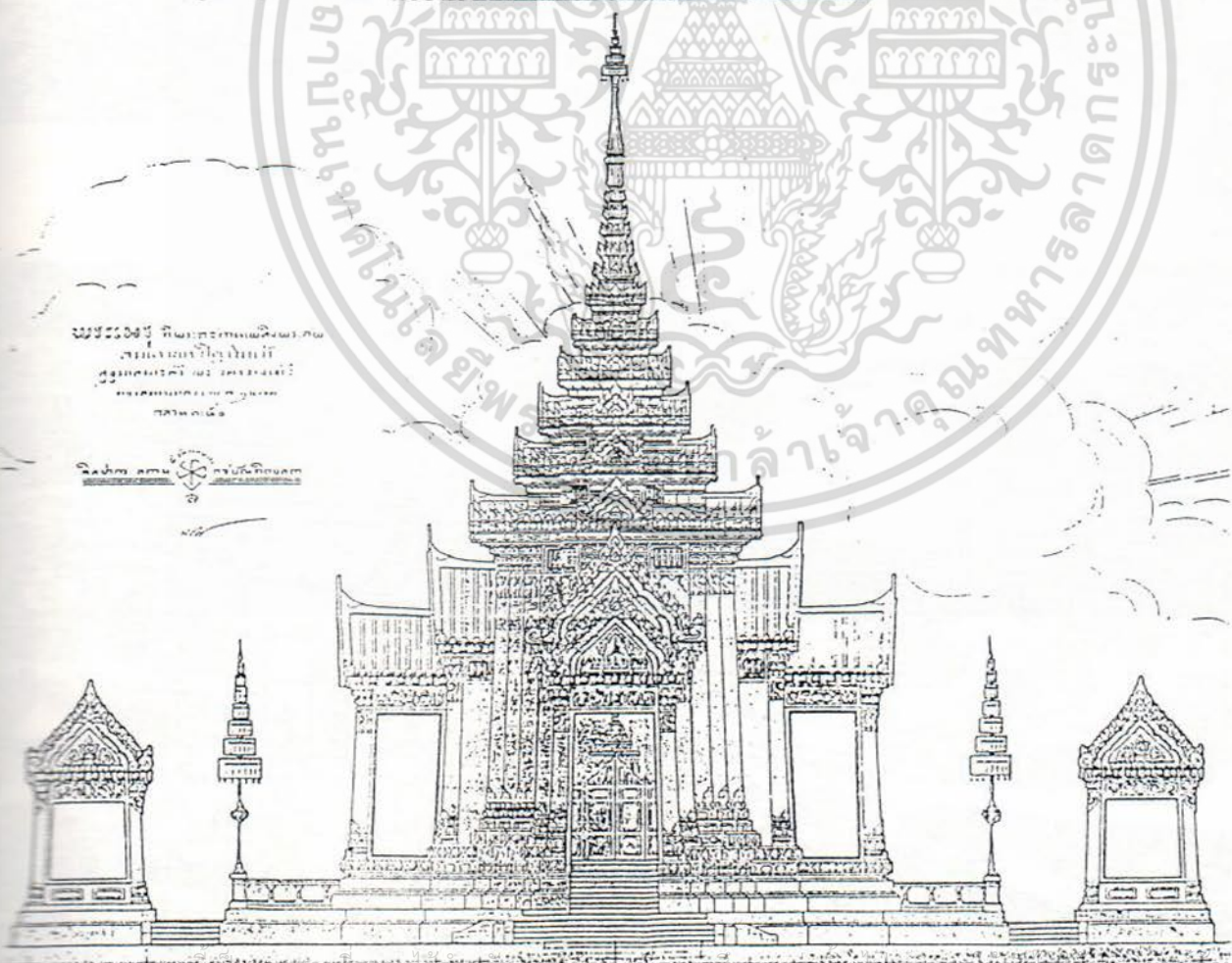
รูปด้าน พระเมรุสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี
 พระอัครราชเทวี (พ.ศ. 2471)
 สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

รูปด้าน พระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี

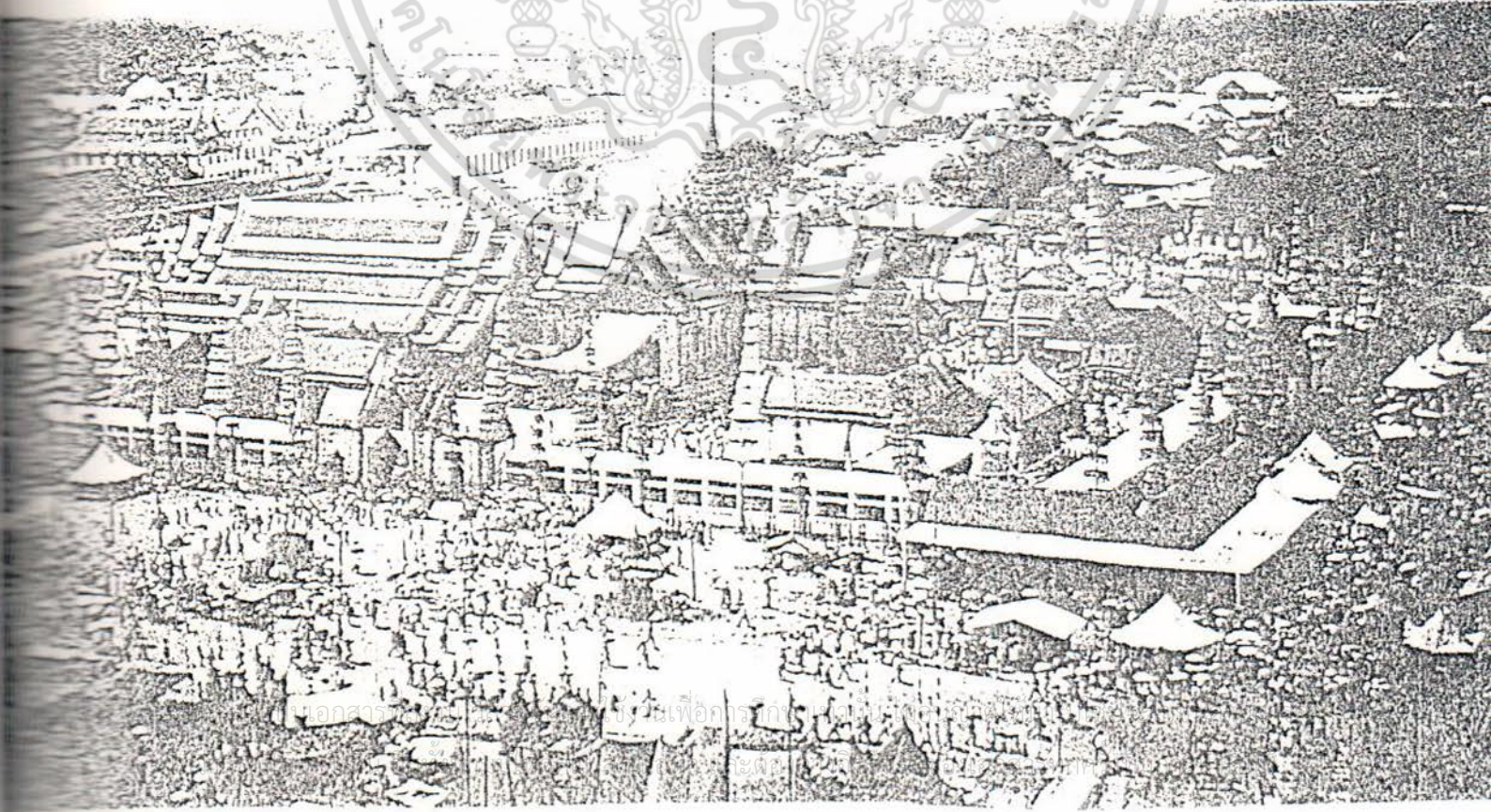

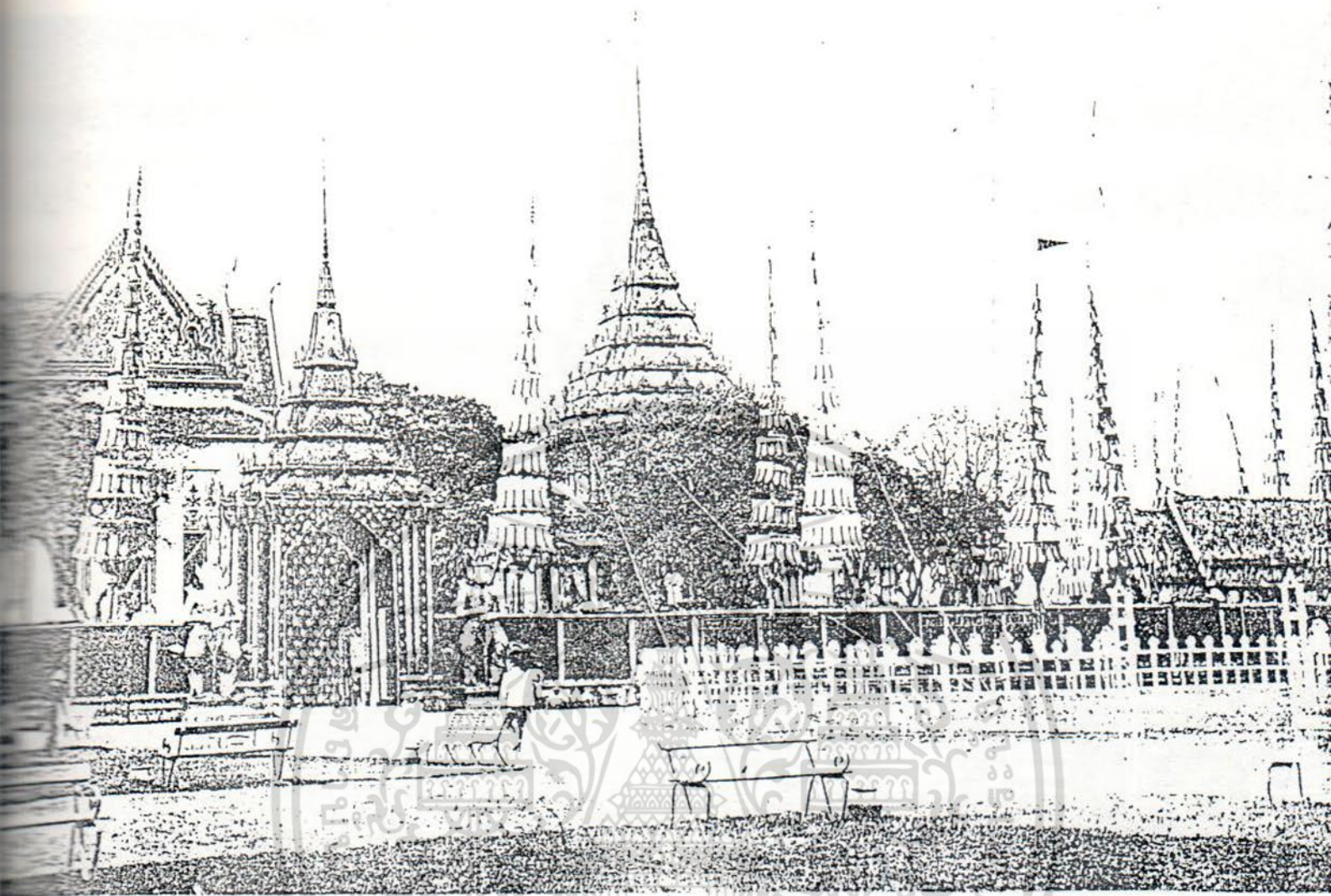
พ.ศ. ๒๔๗๑
 กรมศิลปากร
 กรมช่างศิลปกรรม
 กรมช่างศิลปกรรม
 กรมช่างศิลปกรรม

กรมช่างศิลปกรรม
 กรมช่างศิลปกรรม

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบรมราชูปถัมภ์

พระเมรุพิฆานสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร (พ.ศ. 2443) ณ พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม
สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตนรินทร์ (พ.ศ. 2463)

สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุสมเด็จพระเจ้าห้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

(พ.ศ. 2466)

พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา (พ.ศ. 2468)

พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พ.ศ. 2472)
สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ (พ.ศ. 2472)

สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปด้าน พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พ.ศ.2472)

สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พิมพ์ที่
พิมพ์โดย
พิมพ์ที่
พิมพ์ที่

พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ (พ.ศ.2472) ธันวาคม 2539 83

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สถาปนิก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์